

DR. DOMONKOS JÁNOS

ny. iskolaigazgató

Budapest

Gróf Széchenyi István: „Az erény a lélek egészsége”

Széchenyi István páratlan jelensége történelmünknek. Személyes sorsként, egyéni tragédiaként élte át saját magyarságát. Egyedüli abban, hogy kora szellemi áramlatait nemcsak felhasználta, hanem – eredeti felismerésekkel – saját eszmét teremtett. S ami a legtöbb eszmealkotónak nem adatott meg: ő részt vehetett tételei kipróbálásában. Igazíthatott azokon, és bizonyíthatta felismerései életrealitását, „eszmei hasznát”. Ragaszkodott népéhez, magyarságához, de hirdette a szomszéd népek kifejlődésének fontosságát is. Széchenyi akkor jelentkezett eszméivel – sem későn, sem korán –, amikor a külső és belső feltételek kedveztek a gyökeres változásokon alapuló fejlődésnek. Ez hatásának titka már életében, de ugyanez teszi idősekként tanításait minden olyan időszakban, amikor fontos az anyagi, szellemi és erkölcsi építkezés, tehát ma is.

Lássuk néhány gondolatát:

„Cselekedniünk kell, ha élni akarunk, gyökeresen, mély sarkalattal cselekedni.”

„Az ember csak annyit ér, amennyi hasznot hajt embertársainak, hazájának, s ezáltal az egész emberiségnek.”

Könyvtárnyí a Széchenyi-irodalom. Mi most nem követhetjük egész életművét, csupán annak egy-egy részletét ragadjuk ki. A „legnagyobb magyar” (Kossuth nevezte így) gróf Széchenyi Ferencnek, a Nemzeti Múzeum megalapítójának és Festetics Juliannának, a keszthelyi Georgikont megalapító Festetics György leányának legifjabb gyermeke volt. Az apa tudatosan folytatva nemesei elődei gyarapító munkáját, hatalmas örökség várományosává tette három fiát (Lajos, Pál, István). Utóbbi Bécsben született 1791. szeptember 21-én, meghalt Döblingben 1860. április 8-án.

Az édesapa vagyona mellett alig felbecsülhető az az erkölcsi vagyon, amelyet a közért végzett munkája jelentett, amelyről úgy gondolkodott, hogy fiai majdan mindezt a nemzet fennmaradása és gyarapodása érdekében folytatják. István lett atyja zsenialitásának, elhivatottságának legjobb folytatója. Gyermekeiket gondos felügyelet alatt, lehetőleg a szabad levegőn töltötte, mert gyenge fizikumú volt. Iskolai tanulmányait otthon kezdte 9 évesen. Nevelője a szlavóniai német eredetű, de magyarul is jól tudó Liebenberg János az apa pontosan megszabott vallás-erkölcsi elvei szerint foglalkozott vele. Gimnáziumi tanulmányaiból a soproni benecéseknél, a pesti piaristáknál vizsgázott, majd a szombathelyi akadémián. Közben házi káplánjuktól, Poupart Antaltól a vallásoktatáson kívül a francia és az olasz nyelvet tanulta.

1809-től – a napóleoni háborúk idején – katonáskodik. 1814-ben a három rendjellel kitüntetett fiatal katonatiszt hazatér szüleihez Bécsbe. A bajor király kíséretéhez osztják be, s részt vesz a híres bécsi kongresszus eseményein, mulatságain. Természetesen udvarolgat is; gyengéd érzelmek fűzik sógornőjéhez. Naplójában így ír erről: „Karolina nemcsak szép, de okos és szent is. Bölcsen megmagyarázta, hogy szebb dolog is van a világon, mint a szerelem. A mi barátságunk több a szerelemnél.” Fejlődésére nagy hatással voltak a nők, akiket szeretett; de ugyanakkor olvasmányai és utazásai is. Ismerte a német, olasz, angol és francia költőket, az ókori irodalmat, történelmet. Kicsi gyermekkorától mélyen vallásos, komoly törekvése, hogy jó, nemeslelkű és tökéletesen legyen. Naplója szerint: „Az erény a lélek egészsége – betegsége

a bűn. Az erény örök, a bűn halandó.” Majd így ír: „A munkálkodó jutalma a derűs nyugalom, amit hasznos tevékenysége révén szerez meg.” Ebben már benne van a közhasznú munkás élet felé fordulása. Később így emlékezik munkásságára: „Az a kevés, amit végbevittem: kötelesség. Elmulasztása szégyen és gyalázat lett volna, ám teljesítése nem érdemel dicséretet.” Nemzetéért végzett sokirányú munkássága tehát szerénységgel párosul.

Nagy szerelmek és csalódások árán jut el oda, hogy megfogalmazza női eszményképét: „A nő legyen művelt, szellemes, de bírja a terheket is: a ház vezetése, a gyermekek lelki, érzelmi irányítása, a férj társa a gondok-bajok elhárításában. A család értelme a gyerek: vagyis az örökkévalóság biztosítása. Szülni, nevelni, a családot egybetartani a nő tud. Kiegyensúlyozott család nélkül nincsen egészséges testű és lelkű utód – anélkül pedig értelmét vesztheti az élet.” – Egy levélben azt állapítja meg, hogy a néphez a családon, az emberiséghez a nemzeten keresztül vezet az út. A jó családi élet biztosítja az egyén testi és szellemi fejlődését, a lelki harmóniát. Ha ez sikerül, akkor a nép közérzete jó. E harmónia erősíti a nemzetet. Az egészséges létű népből kifejlődött nemzet tevékenysége pedig már az egész emberiség életével teremthet összhangot.

Széchenyi István nem a dicső múlton vagy az ígész jövőn való merengést kínálja, hanem az itt és most cselekvést. Ettől lesz aktuális bármely építkezésre alkalmas korban.

Kiindulópontja önmagunk művelése: tanulás, kitekintés, önismeret, önkritika, erkölcsi töke. S amikor már önmagunkkal rendben vagyunk, akkor van időnk, módunk és erkölcsi alapunk mások felé fordulni, a társadalomért dolgozni. Egy nemzet erkölcsi nyereségében az egész emberiség osztozik – fogalmazza meg Széchenyi.

Sokat utazik az országban is, külföldön is, hogy tapasztalatokat szerezzen. 1821-ben bejárja Erdélyt, s barátságot köt Wesselényi Miklóssal, akivel megfogadják, hogy egész életüket a haza javára áldozzák. 1824-ben szíve lángra lobban Zichy Károlyné Seilern Crescentia iránt, és ez a szerelem nemesítő hatással van jellemére. 1825-től részt vesz az országgyűlés ülésein; ettől kezdve hazája és honfitársai javára áldozza életét. Része van ebben a szeretett nőnek, akihez méltó igyekszik lenni. Kezét azonban csak 1836-ban nyeri el, miután Zichyné megölte; de még ki kell várnia a szokásos gyászévet is. Esküvőjük a budai krisztinavárosi templomban volt.

Közben élete állandó tevékenységben telik: 1830-ban megalapozza a gőzhajózást, irányítja a Duna-szabályozást, a Lánchíd építését stb. Eszméit írásban is terjeszti, s az országgyűléseken hatékonyan küzd a jobbágyság terheinek könnyítésén, valamint a szólásszabadságért. Ő az első, aki a főrendiházban magyarul szólal fel, s társait is erre biztatja. A forradalmi mozgalomban megalakult első független magyar kormányban közlekedési miniszterként munkálkodik.

Mi tette őt valóban a legnagyobb magyarrá? Bizonyára örökölt tehetsége is, de legfőképpen az a családi környezet, amelyben felnőtt. Szülei példája ösztönözte arra, hogy ne élje a dúsgazdag főnemesi ifjak könnyelmű életét, hanem vagyont, tudását, utazásainak sok tapasztalatát hazája felvirágoztatására fordítsa. Még a nők iránti tisztelete, szerelme is a közért végzett nagy feladatokra serkentette. Amikor 1825-ben egy évi jövedelmét felajánlja a Magyar Tudományos Akadémia felállítására, népének akar szolgálni, de szerepet játszik ebben a későbbi felesége iránti hódolat is.

Felesége első házasságából származó hét gyermekét, valamint három közös gyermeküket is ilyen szellemben nevelte. A család meghatározó szerepét a nemzet, az emberiség fejlődésében nemcsak hirdette, hanem élte is.